

Микола Аркас

**ДУМА ПРО ПОХІД НА ПОЛОВЦІВ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОГО
КНЯЗЯ ІГОРЯ СВЯТОСЛАВОВИЧА У 1185 РОЦІ¹**

DOI: 10.5281/zenodo.6350417

До шановних читачів

Моя скромна праця не претендує ні на точність перекладу, ні на поетичну вартість, ні на викінченість, ні, тим більше, на славу.

Писалася вона в несприятливих емігрантських умовах на чеському селі, коли під рукою я не мав жодних відповідних підручників і жодних розвідок про “Слово”; мав перед собою тільки книжечку з старослов’янським текстом “Слова”, яку захопив ще з України. Лише набагато пізніше мені пощастило прочитати капітальну працю про “Слово” проф. Перетца, і я дещо виправив в своєму переспіві, саме ті місця, які, здалося мені, проф. Перетц трактував дуже дотепно.

З огляду на вищесказане я не називаю свою скромну працю перекладом, що вимагає великої ерудиції перекладача, а лише переспівом, який не мусить точно притримуватись первісного тексту.

Свою працю я не призначав до опублікування й присвятив моїй незабутній неньці, яка була закохана в “Слові” й ніколи з ним не розлучалася. Вона, власне, і заохотила мене до цієї праці. Якщо мій переспів і побачить світ, то тільки завдяки молодому українському письменникові Л. В. Полтаві, що побажав переслати його до “Українських Вістей”.

23.1.1951

Микола АРКАС

---

¹ Публікується за виданням: М. АРКАС, *Дума про похід на половців новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича у 1185 році* ([Мюнхен], Україна 1951), 40 с. У цій публікації максимально збережені фонетичні та орфографічні особливості першодруку, виправлено лише одруки, без зазначення. Наголоси та примітки * залишені з видання 1951 р. – Д. Гордієнко.

*Переспів присвячую
пам'яті незабутньої
Неньки моєї
Ольги Івановни Аркас.*

А не час хіба нам, друзі,
Знов ударити по струнах,
Заспівати по-старому
Про бувальщину недавню?
Чи не час нам спогадати
Князя Ігоря й дружину,
Що на полі Половецькім
В січі трупом полягла?
Заспіваймо ж та згадаймо
І про князя й про дружину
Ще й про те, чого свідками
Ми самі тоді були;
Та про дії ці недавні
По-новому не співаймо: –
Як Боян заповідав нам
Грають гусельки нехай!
Бо коли він струн торкався,
Щоб натхненно оспівати
Княжії труди звияжні,
Княжії походи дальні, –
То крилатими думками
По-над деревами линув,
Мов орел той сизоперий
Серед хмар кружляв-підносивсь,
Наче вовк той сіроманець
По землі вночі ганявся,
Пам'ятав бо він, славута,
Перших ще князів державних,
Знав про всі пригоди давні,
Що звеличили їх Стіл;
Пам'ятав і про бенкети,
Що справлялися так бучно
В княжій GRIDNICI високій

В місті Києві старім.
Про усобиці та чвари
Він умів розповідати,
Про звитяжній походи
Вмів натхненно заспівать,
І неслася поголоска
По усіх світах широких,
За морями, за степами
Грізно славою гула;
Й дивувалися всі люди,
Поглядаючи на Київ,
На його князів могутніх
Та на військо удатне...
Здавалось, коли він співав,
То десять соколів пускав
Із гуслів своїх срібнострунних
І соколі сторчма до неба
Злітали, шугаючи летом,
І в небі на зграю лебеджу
Кидались та били її;
І котрий з тих соколів першим
На зграю лебеджу кадався –
Про того й співалася дума
Бояном, старим гусяром:
Про старого Ярослава
Ще й про красною Романа
Святославового сина;
Про хороброго Мстислава,
Перебійця удатного,
Що зарізав перед військом,
Перед руськими полками
Та Касожською ордою
Велетенського Редедю,
Двосаженого кагана.
А справді ж, друзі, той Боян
Не десять соколів пускав
На лебедину зграю в небі –
Свої пророчії персти
Він на живі гусяні струни
В натхненню вищим покладав,
І струни ті самі вже славу

Князям велично рокотали...
Почнемо й ми цю думу, друзі,
Від Володимира, старого князя,
І до теперішнього Ігоря її
При допомозі Божій доспіваймо.
Цей Ігор, розум мужністю скріпивши,
Завзяттям лицарським загартувавши серце,
Славетних подвигів побідних зажадав
І, щоб помститися за Руську землю,
Із Сіверськими кінними полками
В краї незнані вирушив походом,
Де крились орди лютих половчан.
Не день, не два, не тиждень проминали –
Дружина йшла по срібних хвилях тирси,
Проходила яруги глибочезні,
Ліси тернищ, купала сідла в ріках
І знов в степи безбережні вступала,
Розлогі та пологі наче море.
Нераз вже князь на чалім скакуні,
Мов сокіл, вихоплявсь на маківку могили
І марно все шукав очима синій Дін –
Крім степу вкруг нічого він не бачив.
І, ідучи заморено по ньому
В один з таких пекучих, довгих днів,
Князь Ігор глянув ненароком
На сонце, що жахтіло в вишині;
І бачить, і не вірить: дивне диво!
Все сонце чорним колесом закрилось
І на дружини раптом навалилась
Претемним хмарищем зловіщя пільма.
Лихі передчуття зайшли у княже серце,
Але коня свого він повернув
І до дружини голосно гукнув:
“Браття й дружино!
Ліпше ж потятими бути,
Ніж полоненими бути;
А сядьмо ж-но, браття, на борзії коні свої,
Погляньмо на Дін синьовидий!!”
В княжую думку запало відважне бажання:
– Годі зважати на злії оті віщування,
Треба зазнати на Доні широкому щастя,

Й вдруге гукнув він назад до своєї дружини:
“Хочу я, друзі, в кінці Половецького поля
Спис свій меткий на поганих бойцях поламати.
Там або голову хочу свою положити,
Або напитися з Дону шоломом водиці
З вами, брати-русини!!”
Гей, соловію бувальщини, віщий Бояне!
Тобі б звеличати пригоди ці славнії
Ігоря князя та княжих хоробрих бійців;
Тобі б звеличати, своїми думками стрибаючи,
Мов соловейко по віттю цвітучого дерева,
Розумом линучи ген в вишині по-під хмарами,
Славу рівняючи давню з сучасністю,
Слідом Трояновим* мчачи на гори!
Тобі б, а не нам, заспівати цю думу про Ігоря,
Князя хороброго, внука Олега побідного!

І отак би почав ти, старий:

– То не буря занесла соколиків

За широкі пустелі-стеги, –

То злітає хижее галиччя

На годівання, тризну кривавую

До великого Дону-ріки! –

Чи отак би співав ти, Бояне,

Славетний унуче Велесів:

– Ржуть вже коні за Сулою,

Слава в Києві лунає,

Сурми в Новгороді грають,

Майорять стяги в Путивлі –

Дожидає Ігор

Всеволода брата,

Курського державця,

В полі при Осколі;

І прибув до нього

Всеволод завзятий

І звернувся до князя

З щирими словами: –

Брате мій, єдиний друже, Ігоре прелюбий!

Ти і я – єсьмо обидва діти Святослава,

Та сідлай же, брате,

---

* В іншому тлумаченні Бояновім.

Борзі свої коні,
 А мої вже попереду
 Близько Курська на помежжю
 Стоять наготові!
 А мої куряни
 Свідомі завдання,
 Під сурмами виплекані,
 Під шоломом виховані,
 Лезом списа згодовані,
 Оповиті прапорами;
 Всі дороги їм відомі,
 Всі яруги добре знані,
 Луки у них натягнені,
 Сагайдаки отворені,
 А шаблюки нагострені,
 Самі ж скачуть в полі,
 Як ті сіроманці,
 Щукаючи собі чести,
 А князеві – слави! –

Тоді ж то статний Ігор ступив у золотий стремінь
 І з руськими полками на дальній південь рушив.
 Хотів бо він помститись за кривди батьківщини,
 Хотів свій спис зламати на воях половецьких,
 Хотів свій меч лискучий в їх крові покупати
 Та шоломом побідним черпнуть водиці з Дону.
 Тоді ж то в чистім полі зненацька об'явилися
 Лихії віщування, недобрії признаки:
 Заступило йому сонце мороком дорогу,
 Серед ночі ж громовиця люто заревіла,
 Сполошила птицю в гніздах, звіря розігнала
 Із берложищ в темнім лісі, з байраків у полі;
 Метушаться їх ватаги, рикають, звивають
 І, голомшачи нещастя, гучно та зловіщо
 Розлягається степами крик страшного Дива.
 Голос лунає зловіщо-пророчий,
 Лине за море, за дикі степи:
 Слуха його і жахається Корсунь,
 Волга далека, Посулле, Сурож,
 Слуха його у країнах Кубані
 Тьмутараканський великий Перун...
 А половці між тим, зачувши вість тривожну,
 З своїх кочовищ навпростець степами

Незлічними загонами ішли,
Щоб переняти Ігореве військо,
Щоб не пустить на Донські береги.
Скриплять вози опівночі,
Мов лебеді, скликаючись: –
Ігор на Дін полки веде!
Вже ж бо його біди птицю попасають,
Лихо пророкують по ярах глибоких
Вовки-сіроманці, виючи тягуче;
На поминки клетком звіря закликають
Орли-чорнокрильці, линучи над військом;
І лисиці хитрі брешуть спозаранку
На щити червоні княжої дружини...
– О, земле Руська! Вже давно
Тебе могили степовії
Од нас закрили темним тлом;
Далеко, ох, далеко ти! –
Минає ніч, зоря спада за обрій,
Імла вкриває степ, і щебет солов'їний
Замовк в гущавині дрімаючих гаїв –
Натомість гомін галичий прокинувся
І залунав погребним перезвоном,
Розносячись далеко по степах...
Червоними щитами княжії дружини
Широкії поля загородили
І рушили вперед – там честь вони знайдуть,
А Ігореві славу роздобудуть.
Раним-рано у п'яток вони потоптали
Половецькі поганські полки
І, по полю, мов стріли, розсипавшись врозтіч,
Захопили великий полон:
Їм дісталось золото, сріблО, паволоки,
Дорогі оксамити, всіляке добро,
І помчали вони ще на втіху загальну
Половецьких прегарних дівчат;
Кожухами, керелями, різним мережжям
Почали вони греблі гатить
По болотних місцях, де бездонні багніща
Перетяти хотіли їм шлях.
Ратище срібне,
Бунчук червоний,
Корогва біла,

Багряний стяг
Одбив князь Ігор
Від басурманів
Та вчинком славним увінчав
Себе і руську всю дружину...
Дрімає в полі на розлозі
Хоробре Ольгове гніздо.
Від краю рідного воно
В степи далеко залетіло!
Не родились бо внуки Даждь-Божії
Ні образу, ні кривду терпіти.
Не привикли покірно носити
Завойовницьке рабське ярмо;
Ні шуліці, ні дужому соколу,
Ні тобі, степовий половчанине,
Чорний вороне, круче лихий,
Не привикли вони піддаватися,
Спорядившись на ратні діла.
Гза біжить по полю сіроманцем,
А Кончак за Гзою поспішає –
На Дін великий, назустріч рўси!!
На другій день вранці-рано
Сходять зорі над землею
Й кров'ю світло їх просяккле;
Чорні хмарища з-за моря
Ясне небо загортають,
На чотири сонця сунуть,
Мороком затьмити хочуть;
В них шугають, б'ють у землю
Огневиці – блискавиці: –
Бути грому великому,
Іти дощу раптовому
Стрілами гострожалими
З донської сторони;
Тут списами поламатися,
Тут шаблями пощербатися
На половецьких шоломах
Посеред степу дикого
Над бистрою Каялою!
О, земле Руська! Вже давно
Тебе могили степовії

Од нас закрили темним тлом;

Далеко, ох, далеко ти!..

Вже вітри, Стрибожі внуки,

З моря стрілами женуться

На хоробре руське військо

Та на Ігоря, їх князя,

Земля гуде, мутьяться ріки,

Клубиться порох, криє степ;

Розвивши в бурній хуртовині

Поткані злотом полотнища,

Стягі ординські майорять

І бойовим тривожним шумом

Над кінним військом гомонять.

Половці сунуть від Дону великого,

З півдня, від моря, з Сурожських степів,

Сунуть, мов хмари, незлічні отари їх,

Княжеє військо облогом беруть.

На оборонну межу відступивши,

Червоними щитами русь

Її від половців відгородила,

А діти бісові, свої ряди

Хижацьким криком й люттю уміцнивши,

Орканом кинулись на лицарські полки...

Гей, Всеволоде княже, ярий туре!

На обороннім місці стоячі,

Ти осипаєш ворога стрілами,

Рокочучи тятивами-струна́ми;

Своїми харалужними* мечами,

Немов на гульбищу веселім в мідні бубни,

Гремиш ти по шоломах половецьких,

І де б не скочив ти на чалому коні,

Виблискуючи шоломом Трубчевським, –

Там скрізь лежать скривавлені тіла,

Потяті руки, голови погані,

Поскошені шаблями молодецькими

Оварській хвостаті шишаки!**

Якими ранами, якими, братці,

Подорожить він, туром розбодавшись!?

---

* Булатними, з доброї криці.

** Шпилястий вгорі шолом.

Забув бо в войному завзятті
Всі почесті веселого життя,
Забув він примхи, звички та принади
Своєї Глібовни, прекрасної дружини,
І злотий батьківський Стілець
І серцем влюблений Чернігів!
Минули вже віка Троянові,
Минули часи Ярославові,
Минули наїзди Олегові,
Олега того Святославича.
Той бо Олег Святославович
Чвари мечами кував,
Сіяв по руській сторононьці
Стріли й оцѣпи* меткі.
Ступив він в злоте стремено
У городі Тьмутаракані,
І гучний звін його побід
Почув старий, величний, дужий
Син Всеволодів, Ярослав,
А Володимир – той щоранку
В своїх чернігівських палатах
Руками вуха затуляв;
Не дочував, не добачав,
Як розгулявсь Олег свавільний
І як нагострений свій меч
Він омивав у братній крові.
Бориса ж Вячеславича вояцька слава
На Каникській травиці розпростерла:
Склав голову там славний молодець,
Боронячи покривджені права
Хороброго Олега-князя...
Від тої самої Каяли
Виводив на легкіх ходою
Угорських конях свого батька
Завзятий княжич Святополк
І віз його в престольний Київ
До брам Софійської святині...
Тоді ж то, за Олега,
За того Гореславича,

* Короткий спис, який кидали на ворога, “копье”.

Росли страшні усобиці
По руській стороні.
Тоді діткам Даждь Божим всім
Загибель вже приходила,
У княжих міжусобицях
Скорочувався вік;
Тоді по полю руському,
По полю урожайному,
Не видно було орала,
Але тоді гайвороння
По тих полях все крякало,
Дзьобами зариваючись
У тіло княжих гридників
Та воїв-сіряків;
Тоді туди зліталось
І там перекликалось
Жадобливеє галиччя,
Жируючи над вбитими
В вечірній тихий час.

Бувало так в минулі доби,
Коли велись криваві чвари,
Коли на брата брат ішов,
Але такого бойовища,
Як при Каялі коло Дону,
Ще споконвіку не було!
Од світанку й до смеркання
І всю ніч аж до схід-сонця
Над степами, над ярами
Стріли з посвистом літали
І дзвонили громом-дзвоном
Гострі шаблі по шоломах,
І тріщали, і ламались
Довгі списи по кольчугах –
У незнанім дикім полі,
У країні половецькій;
А земля під копитами
Геть укрилася тілами,
А земля під копитами
Вся засіялась кістками;
Бродять коні по калюжах,
По крові завзятих воїв,

Що на межах оборонних
Руську славу берегли...
І застогнала ненька-Русь
Тугою-горем оповита,
Журба, мов чайка, проквиліяла
І голосив риданням сум:
– О, земле Руська! У степах,
На дальніх межах оборонних,
Твої сини костьми лягли,
Каялу трупом загативши! –
Що дзвенить? Що стугонить то
Спозаранку на світанку? –
Ігор військо завертає:
Жаль бо стало йому брата.
Жаль курян його хоробрих,
Що на межах оборонних,
Знемагаючи, рубались
Харалужними мечами...
Бились день і другий бились,
А на третій день в полудне
Впали Ігореві стяги
Під копита диких коней,
Диких коней половецьких;
Там, на березі Каяли,
Бистроплинучої річки,
Ігор з Всеволодом юним
Розлучився, розпрощався;
Там, на березі Каяли,
Русини бенкетували,
І вина їм не хватило,
Щоб прославить Руську землю,
Руську землю-батьківщину;
Там вони сватів споїли,
А самі довкруг ослонів
Мертвим трупом полягли...
Поникла трава від жалоби,
А дерево низько від горя
Додолу схилилося вітням: –
Уже ж бо, премилії друзі,
Недобра година настала –
Лягло у степах половецьких

Без ліку вояцької сили;
Вступило на Руськую землю,
На землю Трояна славути,
Даждь-Божим унукам на горе,
Зле лихо в подобі дівочій;
Збудилось страшне лихоліття,
Плескало крилами на Змор'ї,
У гирлах великого Дону,
Й, неначе та згряя лебежа,
Ячало, купаючись в кр'ові.

Тоді нещасна ньенька-Русь
Стогнала, ранами покрившись,
Тоді, в усобицях страшних,
Її сини, князі удільні,
Стару ганьбою зневажали
І лютим ворогам її
На мордування, на поталу,
На глум жорстокий віддали.

І казав тоді братові брат
Не в родиннім гнізді, а у полі:
“І моє, і твоє – все моє,
Я придбаю, що хочу, насилляю!”
І князі почали з-за дурниць
Гострі шаблі із піхв витягати,
Розбрат злий між собою счиняти
Та знесилену Русь плюндрувать...
Далеко сокіл, б'ючи птицю,
Далеко, дужий, залетів –
Аж за степи на синє Змор'є,
Де Дін, рокочучи, пливе!
– А Ігореве військо нам
Вже годі, браття, воскресити!!..

І гукнули в ту годину
Разом Карна й Жля лихий,
Навели свої чамбули,
Навели свої ватаги
На бездольну Україну
Та вогнем, мечем двохлезим
Геть спустошили її.

Заголосили руськїї жінки,
Заголосили, тужно нарікаючи:

– Вже ж бо нам миленьких,
Вже ж бо нам рідненьких
Очима не зглядіти,
Не здумати думками.
А срібла й золота того багато розгубили! –
І застогнав бо, братці, Київ тоді тугою,
А близький Чернігів квилів-проквіляв від напастя.
Княжата ж далі шаблюками чвари кували,
Погані ординці по Руській землі побігали,
З двора беручи данину по веверці –
І плакала Русь кров'яними сльозами!
Ці ж бо два князі, князь Всеволод та Ігор,
Збудили знову горе-лихоліття,
Яке приборкав був раніше
Владика київський, великий Святослав;
Грозою був для всіх він, веледужий,
І всі боялися мечів його булатних
Та в панцирі закованих дружин.
Цей Святослав, зібравши славне військо,
Походом рушив в землю Половецьку
Та притоптав залізною стопою
Степи Куманської, яруги та могили
І скаламутив веслами-мечами
Озера їхні, ріки та ставки,
І висушив огнями бойовими
Струмочки та болота лісові.
На Кобяка відважно ополчившись,
Він вихопив, мов вихр, його з луки,
Із середини ордищ половецьких,
І полонив і в Київ приволік;
І опинивсь отой каган поганий
У GRIDNICI могутнього владика,
Де німці й греки, венеци й моравці
Співали славу князю Святославу,
А Ігоря невдалого кляли
За те, що лицарство втопив він
На дні Каяли степової,
За те, що висипав у її води
Все руське золото, ще й скарб князівський свій!
А Ігор-князь тоді з сідельця золотого
В нужденнее сідло Кошція пересів.

Мури вкруг міст тоді засумували,
Журба прибила радощі усі,
А Святослав зловіщий сон побачив
І мовив так до лицарів своїх:
“Здалось мені, друзі, неначе б на Київських горах
Мене укривалом покрили ви чорним, великим
І нічю на тисове ложе мене ви поклали
І пестили ніжно мене і прелюбно ласкали;
Здалося, неначеб то чёрпали в чарку мою ви
Синяве вино, перемішане густо з журбою;
Здалося, що ви з сагайдаків порожніх куманських
На ліжко моє висипали великі перлини;
І це ще побачив я: ніби без сволюку дошки
На теремній дасі моїй злотоверхій лежали.
Безладно лежали, розкидані ніби орканом;
І буцім то ніч всю до ясного, світлого ранку
Гайвороння крякало чорне, на оболонь сівши,
Близь Плінська старого, де пуща росте Кісанова,
А вранці знялось і майнуло до синього моря”.
І так сказали бояри пресвітлому князю-владиці:
“Княже великий! Туга вже нам розум укрила,
А думку журба полонила та смуток –
Послухай же, княже, що сон цей тобі пророкує”:
“Знеслися два соколи дужі,
Злетіли від золотого Столу
Свого велеславного батька,
Майнули і в полі широкім
Закрилися імлою туманів;
Летіли вони пошукати
Величного Тьмутараканя,
Летіли шоломом водиці
Із синього Дону напиться;
Оборкали їм по дорозі
Залізом опірені крила,
Кривії мечі половецькі;
Обох бо тих соколів дужих
Закуто, забито в кайдани,
Тепер у поганській неволі
Горюють вони та скигліть”...
На третій день потемніло,
Два сонця померкли,

Два стовпи червоні згасли,
Мороком закрились...
А за ними й місяченьки
Молоді та ясні:
Святослав ще й Ігоревич
Олег молоденький.
Навалилась тьма на землю,
На Каялу бистру,
А на Русь, мов парди хижі,
Половці набігли,
Потопивши руську силу
В глибокому морі,
Заохотивши кагана
На велике буйство;
І ганьба затьмила славу,
Кривдою приспала,
І неволя милу волю
В порох затоптала;
Віщий Дон додолу кинувсь,
Голосно гукає
Та про злеє лихоліття
Землю сповіщає.

Готські прегарні дівчата
Співають на березі моря,
Дзвонячи золотом руським;
Вони величають у піснях
Добі давно проминулі
Казкового лицаря Буса;
Вони славословлять на Змор'ї
Кривавую помсту куманів
За смерть ушкаля Шурокана.
А ми ж уже, дружино,
Без жодних радощів єсьмо!"

Тоді ж великий Святослав
Промовив злоте слово,
Промовив і змішав його
З солоними сльозами:
– “Діти мої, діти мої,
Ігоре безщасний,
Всеволоде вірний!
Рано, рано почалисте

Краяти шаблями
Землю Половецьку,
А собі шукати слави
По краях незнаних!
Ой, безславна ж ваша, діти,
Тая перемога.
Бо без слави кров погану
Пролилисте разом!
Ваше серце з криці збите,
З впертої сваволі,
Загартоване у буйстві,
В грішній непокорі;
Не цього ж мої сивини,
Не цього чекали,
Щоб така лиха недоля
Вам, дітки, дісталась!
Ой, не бачу вже я нині
Влади свого брата,
Многовойного державця
Князя Ярослава!
    Гей, брате, брате Ярославе,
    Чернігівський владико!
    Колись-то ти з боярами,
    З Могúтами, з Татра́нами,
    З Шельбірами, з Ревúгами,
    З Ольберами й Топча́ками
Ходив в далекії походи без щитів,
З одними захалявними ножами!
До бою ставши, криком лиш одним
Твоя дружина поле здобувала,
Позвонюючи славою дідів!
    Ви ж думали інак:
    – Самі піднімемо рушénня:
    Майбутня слава наша буде,
    А вже здобуту проміж себе
    Тоді поділимо як слід! –
Чи тож диво, братці любі,
Змолодіть старому?
Якщо сокіл соколятки
Стереже в гніздечку,
То змивається висо́ко

У безхмарне небо,
Б'є, дзьобає хижу птицю,
Пір'я висмикає
Шуляків до соколяток
Близько не пускає.
Зле, що годі мені, браття,
Годі покладатись
На князів тих баламутів
Та на їх дружини;
Ох, не ті, не ті вже нині
Доби наступили,
Добробут та славу давню
В крові утопили!
Стогнуть вже під лезом шабель
Коло Ромна люди,
Під куманськими шаблями
Гострими, кривими!
Стогне вже і Володимир
Під Переяславом
Постріляний, порубаний
Ворогом поганим;
І мішає сльози з кров'ю
Глібович нещасний,
Подивившись на руїну,
На Ромен в пожежах!
О, Всеволоде, княже велеславний!
Чому не здумаєш ти здалека примчатись,
Оборонити отчий Стіл підбитий?
Ти ж міг і Волгу веслами своїми розплескати,
Ти ж міг і Дін шоломами своїми осушити;
Коли б прийшов ти Русь порятувати,
То гріш тоді б рабиня коштувала,
А той невольник за шеляг цінився б!
Ти ж можеш, суходолом йдучи,
Живими самострілами* стріляти
Князями славними Рязанської землі,
Князями вірними, синами Гліба!
Ти, буйний Рюрику, і ти, Давиде-княже!
Чи то не ваші злочені шоломи

---

* Арбалетами.

Серед батави плавали по крові?
Чи то не ваші славнії дружини
В степу незнанім рикали, мов тури
Поранені булатними мечами?
Вступіть, князі, у золоті стремéна,
Вступітеся за кривди батьківщини,
За землю Руськую, за Ігореві рани!..
Агей, Ярославє, агей, Осмомисле, Галицький княже!
Сидиш ти високо на троні своїм злотокованім,
Підперши угорськії гори полками залізними!
Шляхи заступивши владиці угорському,
Закривши ворота Дунаю широкому;
Своїми пороками* мечеш ти кулі над хмарами,
До току дунайського владу свою простираючи,
І рядиш суди там, і волю свою проголошуєш!
Труди твої грізні, о княже, і вчинки славетнії
Лунають по землях далеких, тебе величаючи;
Здолав Ізяслава ти в лютім, кривавім бойовищу
І в Київ вступив через брами, таранами збитіи,
На батьківськiм троні своїм злотокованім сидючи,
Салтанів ти стрілами б'єш за далекими землями.
Стріляй, володарю, не їх – Кончака половецького,
А з ним і Коція того препоганого,
Помстися за Руськую землю спустошену,
За рани глибокі хороброго лицаря Ігоря!
    А ти, Романє буйний,
    І ти, Мстиславе-княже!
    Хоробрая душа у вас,
    А розум ваш підносить, друзі, вас
    На лицарські потуги велетрудні;
    Ділами ви преславними своїми
    Кружляєте високо по-під хмарами,
    Мов соколи, ширяєтеся ви,
    Б'ючі в повітрі птицю перелетную.
    У вас залізнi панцирі,
    А шоломи латинськії;
    Стряслась від них земля навкруг
    І многі царства: Ханщина,
    Литва, ятвяги, половці

---

* Катапультами.

Разом із деремелою
Свої сулиці* кинули
Та похилили голови,
В покорі переможені,
Під ваші шаблі гострії.
Одначе, князю Ігорю
Не світить більше сонечко,
І не на добре листячко
Осипалось з дерев:
По Росі, по Сулі-ріці
Міста уже в розділ пішли, –
А Ігореве військо нам
Вже годі воскресить!
Дін вас, князі, закликає,
Кличе на славні побіди:
Діти Олегові статні
Спішаться на герць погуляти
Інгвар ще й і Всеволод княжич
І троє Мстиславичів дужих, –
Князі ці не в кволім гніздечку
Спір'ялись й росли, шостокрильці!
Не перемогами ви, славні, розібрали
І жереб влади й почесі усі!
Навіщо ж вам тоді шоломи злоті,
Сулиці ляцькії, червоні ті щити?
Загородіть, князі, степи широкі
Своїми гострими ощéпами-стрілами,
Вступіться за Руську батьківщину,
За рани Ігоря, за смерть його дружин!
Сула вже не тече сріблявою водою
До стін зруйнованих Переяслава,
Тече Двина болотом, каламуттю
До грізних половчан в степóвища незнані –
Вони ж на берегах її гукають хижо.
Єдиний тільки Ізяслав Василькович
Своїми гострими мечами подзвонив
Об шоломи рогатії литовськії
І вчинком тим підтяв славуття діда
Могутнього, хороброго Всеслава.
Порубаний литовськими мечами,

* Бойова палиця, булава, пернач, обушок.

Упав на руські він червонії щити,
На окривавлену траву і там загинув
І, помираючи, промовив він отак:
– “Твою дружину, княже,
Крилами птиця приоділа,
А звірі кров її слизали!” –
Ні Всеволод, ні Брячеслав,
Його брати не забачали,
Як, всіми кинутий, один
Він видихав завзяту душу
Через золочений наніз.
Затихли веселощі, змовкли і співи,
Журба на землі розляглась,
Сурмлять городенські сурми жалобно
Про смерть Ізяслава на бранному полі
І gridнів, й дружини його...
Всеславові внуки і ти, Ярославе!
Схиліте стяги вже свої,
Вкладіте у піхви пощерблені шаблі,
Бо ви вже позбулись дідівської слави,
Бо ви в братовбивчих усобицях-чварах
Вже Русь утопили в крові.
Князі нерозумні, владики сварливі!
Глядіть – Половецька орда
Пустошить, плондрує Українську землю,
Затоптує в порох Всеславою славу
Та нищить потуги його...
На сьомому Трояновому віці
Кинув жереб на дівицю
Хитрий та жадобливий Всеслав,
На коні сів, підступство змудрувавши,
І поскакав до Києва на гори
Та ратищем скривавленим доткнувся
Великокнязівського золотого Стільця.
Метнувся потім він до Білгороду,
А звідти, вкрившись синьою імлою,
У глупу ніч шугнув на дальню північ
І ранком, вдаривши таранами важкими,
Він новгородські брами одчинив
Та, потоптавши славу Ярослава,
Із Дудуток метнувся до Немиги
В подобі сірого голодного вовка.

Мов снопи ті, на Немизі голови кладуться,
Гуркотять ціпи булатні, лицарів молотять,
На току живіт статечний вої покладають,
Віють душу стріли-списи, з тіла виганяють;
І не бур'яном збережжя на Немизі вкрилось,
А покрилось воно кров'ю лицарів відважних –
Все синів Руси-небоги, що костями своїми
Позасіювали рясно поле при Немизі.

Оцей негідний князь Всеслав
Людей судив, міста рядив
Та роздавав їх на всі боки;
А сам в вовка перекидавсь
І ніччю, ніби лютий привид,
Тинявсь від Києва до Кур
І до мурів Тьмутараканських.
Він шлях-дорогу перебіг
В подобі вовка-сіроманця
Самому Хорсові тому;
І рано в Полоцьку йому
Ударив дзвін на службу Божу
В Софійському храмі, але він
Той ранній благовіст, ті дзвони
В самому Києві вже слухав.
Хоч в сильнім тулубі його
Була душа велерозумна, –
Проте він часто зазнавав
Лиху долю та напастя.
Ось про таких то дід Боян,
Гусляр віків давноминулих,
І прислів вимислив меткий,
Віщаючи дотепно:
“Хоч як ти хитрий будь,
Хоч як розумний будь,
Хоч птицею літай,
Хоч вовком побігай, –
А сүду Божого тобі не минувати”.
Ох, і плакати ж Руській землиці,
Згадавши бувальщину сиву,
Згадавши колишніх великих князів,
Їх раті та владу премудру.

Згадавши того Володимира,
Старого, могутнього тура,
Котрого прикути ніщо не могло
До київських гір злотоверхих!
Тепер вже зникло могуття його,
Давно він і сам у могилі,
Давно у могилі і грідні його,
Нездольні, страшні багатірі;
Стягі його пишні волочать тепер,
Мов борони ті, по землиці
Невдалі нащадки славетних дідів
Князь Рюрик й Давид немоторний;
Не в Руській землі тепер слава дзвенить, –
Співають списи на Дунаї
І злотом вже Київський стіл не блищить
І воїв у нього немає...

... Тихо! – Голос Ярославни
Йде луною по степах –
В ньому горе проквіляє,
Слово тоне у сльозах.
Тихо Голос Ярославни
Йде – луною по степах –
Він до моря долітає
І блукає по лісах.
Тихо – Голос Ярославни,
Плач невтішний, вдаль ліне,
Похиляє рослі трави
І дерева долу гне.
Тихо! – Голос Ярославни
Над Каялою квилить,
Де на полі обороннім
Слава руськая лежить;
Й, проквіляючи, мов чайка,
До убитих приника
Та, над кожним зупинившись,
Князя Ігоря шука...

На забороло стін* упавши,
В Путивлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі:
“ – Полечу я горлицею, – плаче, –

---

* Горішня частина кріпосних мурів під зубцями.

Омочу рукав бобровий в Доні,
Обв'яжу миленькому ним рани,
Обітру його криваве тіло!”
На забороло стін упавши
В Путивлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі.
“ – Ой, вітрило, вітре буйнесенький!
Ой, чому, вельможний, сильно вієш?
Чом своїми легкими крилами
Хинські стріли мечеш на дружину?
Та хіба ж тобі не досить віять
В небесах, розгонюючи хмари,
В синім морі дуючи в вітрила,
Колисаючи човни на хвилях?
Ой, пощо ж ти, вітре бистролинний,
Закружив вихрами при Каялі
Милич воїв курявом засипав,
А мої всі радощі розвіяв?”
На забороло стін упавши,
В Путивлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі:
“ – Гей, славуто сивий, Дніпре, – плаче, –
Ти пробив скелясті гори-кручі
У землі незнаній Половецькій
І ревеш в порогах, ллючись в море;
Гей, славуто сивий, Дніпре, – плаче, –
Колихав ти човни Святослава,
Що ішов на Кобяка походом,
На того ушкаля степового!
Ой, примчи ж до мене, сильнодужий,
Милого мого з степів широких,
Щоб не слать мені плачу за море,
Срібну тирсу не росить сльозами!” –
На забороло стін упавши,
В Путивлі плаче Ярославна
Перед світанком на зорі:
“ – Ой, пресвітле сонце чарокрасне!
Ти усіх ласкаєш, зігріваєш,
Ой, чому ж своє палке проміння
Ти на руських воїв простираєш?
Ой, пресвітле сонце чарокрасне!
Ой, чому ж в безводнім дикім полі

Ти їх луки спрагою зсушило,
А тугою сайгаки замкнуло?!” –
Так, на мури чолом упавши,
Голосить, плаче Ярославна
Перед світанком на зорі,
І вітри буйні по просторах
Її ридання розвівають,
Її журбу в степи несуть...
Забурхлило море опівночі,
Мчаться смерчі туманами, –
Ігореві, князю молодому,
Указує Бог путі-дороги
Із країв поганих половецьких
В землю Руськую до отчого Стола.
Позгасали увечері зорі –
Ігор спить і не спить,
Ігор міряє поле думками
Од великого Дону до малого Донця.
Опівночі він сів на коня, –
Засвистів за рікою Овлур,
Сповіщаючи про небезпеку –
Ігор зник, мов не був, у степах.
Загули, застугоніли вкруг обшари,
Загули, зашелестіли лози-трави –
Половецькі коннії чамбули
Бурею за Ігорем женуть.
Кинувсь князь горностаєм в комиш,
Переплив білим гоголем річку,
Полетів на баскому коні
По широких степах Задонецьких
І, зійшовши з сідла на траву,
Босим вóвком метнувся по полю
І сховавсь у донецьких лугах,
Звідтіля ж дужим соколом звився
Та за темними хмарами зник;
Там ширяючи, бив на потраву,
На сніданок, обід та вечерю
Лебедів та гусей важкокрилих:
І в той час, коли Ігор шугав
В піднебессі, сховавшись у хмарах,
То тоді побігав сіроманцем,

Отряхаючи роси студені,
 По степах половецьких Овлур: –
 Не було бо вже коней у них,
 Скакуни їх знесилені впали,
 І тепер вже над ними клектали,
 Десь у дикому полі орли...
 І сказав Донець бистренький князю:
 “Не мала тобі дісталась слава, –
 Не мала на Русь прийшла веселість,
 Не мала халепа Кончакові!” –
 І промовив Ігор: – “Донче бистрий!
 Не мала й тобі дісталась слава,
 Бо гойдав ти князя молодого
 На своїх блакитних водах-хвилях,
 Бо ти слав йому траву зелену
 На срібляному збережжі своїму,
 Одягав тепленькою імлою
 Серед плавень попід деревами;
 Ще й стеріг від ворога лихого,
 Як ту чайку на пінястих гребнях,
 Ніби чернедь на вітрах ревучих,
 Як на водах гоголя того.
 Не така ріка Стугна́ та, – каже: –
 Зрадною текучи течією,
 Пожираючи чужі струмки потоки, –
 Розбігається бистринами по лозах.
 Не така ріка Стугна́ та, – каже –
 Ізімкнула ж бо свій синій поверх
 Над шоломом князя Ростислава
 На недолю матері старенькій,
 На недолю неньки Ростиславни:
 Поникли квіти степовії,
 Зав’яли трави луговії,
 В лісах, пригнічені журбою,
 Схилились долу дерева”... –
 Не сороки то, братці, стрекочуть, скакають –
 Їза по княжому сліду біжить з Кончаком;
 Не згравало тоді гайвороння хижацьке,
 Не звивалася галич, потрапу глядючи,
 Все принишкло, сховалось в кущах;
 Тільки дятли ті тектом шляхи указують,

Соловії щебечуть в гаях та яругах,
Сповіщаючи світ про велику радість:
Ігор-князь із неволі додому спішить!
І в роздумі сказав тоді Гза Кончакові:
“Якщо сокіл летить до гніздечка свого –
Золочéними стрілами треба нам вбити
Молоде соколятко, що впало з гнізда”.
І Кончак відповів на слова ті в роздумі:
“Як той сокіл летітиме впрост до гнізда, –
То його соколя зачаруємо, друже,
Найгарнішим куманським дівчам”.
І сказав Гза розумно тоді Кончакові:
“Як дівчам зачаруємо те соколя, –
То втеряємо разом й соколика-князя
І вродливу дівчину, пиху половчан;
І почнуть нас тоді побивати у полі,
Летючи з задніпрянських країв,
Дужі птиці, незломним залізом опірені,
Руські беркути, княжі полки!” –

Сказав Боян славетний
Співцеві Святослава
Олеговому другові,
Який в часи минулії
Співав ще Ярославові,
І слово так скінчив:
“Тяжко без пліч голові,
Тяжко й тулубу без неї:
Русі ж – без Ігоря князя!”

Світиться в небі пресвітлеє сонце –
Ігор – на руському злотому троні;
Діви співають на синім Дунаї,
Їх голоси через Чорнеє море
В’ються і в Києві стольнім лунають;
Їде Боричевом Ігор побідний,
Щоб помолитися в храмі святому
Матері Божій пірогощанській,
Їде і радує Руськую землю,
Руськую землю, свою батьківщину.
Сурми сурмлять, роздзвенілись літаври,
Струни гусяні хвалебно рокочуть,
В гридниці княжій піняться рікою

Вина заморські, меди прехмільнії;
В гридниці княжій гуляє кружало –
Руська дружина бенкет уряжає,
Лицаря-князя свого величає,
Русь-Україну та Київ старий.
В гридниці княжій гуляє кружало –
Руська дружина поминки справляє,
Прежні криваві бої поминає
Й тих, що у січах за Русь полягли...

Заспівали ми, друзі, цю думоньку,
Величали в ній доби минулії,
Прославляли події й теперішні
Ще й старих велеславних князів;
Заспівали про Ігоря дужого,
Про похід того князя на половців
І про те, як у полі князь Всеволод
Брату Ігорю поміч давав;
Ще й про те, як вдалось Володимирю,
Молоденькому синові Ігоря,
Полонить Кончаківну прегарную
Та у Київ її завезти...

Бувайте ж здорові, князі,
І ти, броненосна дружино!
Поганих в степах побивайте,
Славуття мечем добувайте
Та Русь від ярма бороніть...

13.IV.1932 р.
Ржевнице під Прагою,
Чехо-Словаччина